

Elke Cole, Katrien Sel,
Franky D'Oosterlinck, Stijn Vandevelde

SAMEN SCHOOLUITVAL VOORKOMEN

Voor leraren en hulpverleners

D/2015/45/247 - ISBN 978 94 014 2721 0 - NUR 847

Vormgeving omslag: Studio Lannoo

Vormgeving binnenwerk: Fulya Toper

© De auteurs & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2015.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij, de boeken- en multimediativisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag veelevoudigd worden en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij LannooCampus
Erasme Ruelensvest 179 bus 101
3001 Leuven
België
www.lannoocampus.be

Inhoudstafel

Dankwoord	9
Voorwoord	11
Leeswijzer	12
1. Tijdstap	15
Schooluitval	17
De weg naar de huidige werking van Tijdstap	18
Tijdstap Vandaag	21
Waar situeert Tijdstap zich?	21
Werking van Tijdstap	24
Beschrijving Tijdstappers	56
Wie wordt er aangemeld voor Tijdstap?	56
Wie komt er naar Tijdstap?	59
Het Tijdstaptraject van de jongeren	61
Tijdstap en definitieve uitsluiting – de verdere schoolloopbaan van Tijdstappers	65
2. Methodologie	69
Participerende observatie	71
Documentenanalyse	73
Semigestructureerde interviews	73
3. Werkbare elementen	77
Jongeren in een andere omgeving brengen	80
Werken aan reflectie en beeldvorming	81
Een gezamenlijk actieplan opbouwen	83
Zorgen voor begeleidingsmogelijkheden in de context	85
Een open houding van de begeleiders	87
Samen handelen met alle actoren	91

4. Wat leren we uit ervaringen van actoren?	97
5. Verwante en inspirerende methodieken en theorieën	103
GOL(L)D-concept	105
De praktijkcyclus van het GOL(L)D-concept	105
Uitgangspunten van het GO(L)D-concept	107
Het GOL(L)D-concept en Tijdstap	108
Time Accoe (time-out methodiek)	109
De werkbare elementen van de time-out methodiek	109
De time-out methodiek en Tijdstap	111
Developmental Audit	112
Het uitvoeren van een Developmental Audit	112
Developmental Audit en Tijdstap	115
Handelingsgerichte diagnostiek	115
Fasen in handelingsgerichte diagnostiek (gebaseerd op Pameijer & Van Beukering, 2015)	115
Uitgangspunten van handelingsgerichte diagnostiek	117
Handelingsgerichte diagnostiek en Tijdstap	119
De ecologische visie van Hobbs	119
Uitgangspunten van de ecologische visie van Hobbs	119
Het RE-ED-project van Hobbs	120
De ecologische visie van Hobbs en Tijdstap	122
6. Methode Samen schooluitval voorkomen	123
Basisvoorwaarden voor de implementatie van de methode	127
Samen handelen met alle actoren	128
Een open houding van de begeleiders	128
De verschillende stappen bij het werken met de methode	129
Jongeren in een andere omgeving brengen	129
Werken aan reflectie en beeldvorming	130
Een gezamenlijk actieplan opbouwen	130
Zorgen voor begeleidingsmogelijkheden in de context	131
Bibliografie	132
Bijlagen	135
Bijlage 1 Scholen die deelnemen aan Tijdstap	136
Bijlage 2 Evaluatie	137

Bijlage 3 Afspraken Tijdstep	138
Bijlage 4 Psychodiagnostische vragenlijsten	139
Eindnoten	141

Dankwoord

Een dankjewel aan alle mensen die de uitvoering van het onderzoeksproject Tijdstap mogelijk hebben gemaakt, is hier op zijn plaats.

Om te beginnen een dankjewel aan de vzw Nationale Vereniging tot Steun aan Gehandicapte personen (NVSG) en aan Rotary Peter Club Aalter voor de financiële ondersteuning. We bedanken Fernand Van Hees en Dierik Vermeir als verantwoordelijke woordvoerders van deze verenigingen. Zonder deze middelen hadden we enkel kunnen dromen van het onderzoeksproject.

Dankjewel aan alle leden van de stuurgroep van het onderzoeksproject Tijdstap voor jullie vertrouwen, steun, aanmoedigingen, kritisch oog, feedback en tips. Dankjewel Dierik Vermeir van Rotary Peter Club Aalter, Fernand Van Hees van de vzw NVSG, Etienne Carrette en Filip Claeys van Jeugd & School Deinze, Patrick D'Oosterlinck en Veerle Schoors van het Vrij Centrum voor Leerlingenbegeleiding Deinze, Evelien Huysveld en Sacha Baelen van de Dienst Mobiele Begeleiding-Tijdstap van het Multifunctioneel Centrum Wagenschot. We willen jullie allen persoonlijk bedanken voor de ondersteuning, opvolging en begeleiding tijdens het proces.

Dankjewel aan Ruth Mertens, die in het kader van haar masterproefonderzoek meewerkte aan het onderzoeksproject. Ze voerde de jongerenstudie uit, nam interviews af met jongeren, verwerkte de onderzoeksgegevens en overlegde met de medewerkers van het onderzoeksproject.

Dankjewel aan alle medewerkers van Tijdstap en het Multifunctioneel Centrum Wagenschot die ons opnamen in het Tijdstapteam en ons steunden en vertrouwden.

Dankjewel aan alle jongeren die deelgenomen hebben aan ons onderzoeksproject en van wie we mochten meekijken en meedoen tijdens hun programma.

Ook aan ouders en scholen een dankjewel voor jullie tijd en interesse om deel te nemen aan het onderzoeksproject.

Dankjewel allemaal!

Voorwoord

Sinds het najaar van 2005 begeleidt Tijdstep jongeren die dreigen vast te lopen op school. Tijdstep is een samenwerking tussen het Multifunctioneel Centrum Wagenschot-Jeugd & School Deinze en de secundaire scholen uit de regio Deinze-De Pinte-Zulte-Aalter-Gavere (Oost-Vlaanderen). Binnen de Tijdstepstuurgroep groeide het idee om, na ongeveer tien jaar Tijdstep, hun werking meer wetenschappelijk te onderbouwen en andere regio's te inspireren. De leden van de stuurgroep gingen op zoek naar een team om deze ideeën vorm te geven. Voor de financiële ondersteuning van het onderzoeksproject Tijdstep werden dr. Fernand Van Hees, erevoorzitter van vzw NVSG en Dierik Vermeir, lid van de Rotary Peter Club Aalter gecontacteerd. Een onderzoeksvoorstel werd ingediend bij de vzw NVSG. Deze vereniging voorziet sinds 1931 middelen om projecten te ondersteunen die een bijdrage willen leveren aan de verbetering van de levensomstandigheden van personen met een beperking. De vereniging wordt bestuurd door Rotarians op vrijwillige basis. Dankzij de middelen van vzw NVSG en Rotary Peter Club Aalter kon het onderzoeksproject Tijdstep in oktober 2014 van start gaan. Het onderzoek werd uitgevoerd door Elke Cole, Katrien Sel, Franky D'Oosterlinck en Stijn Vandevelde. De studie is een samenwerking tussen het Orthopedagogisch Observatie- en Behandelingscentrum Nieuwe Vaart, de vakgroep Orthopedagogiek van de Universiteit Gent en het Multifunctioneel Centrum Wagenschot. In dit boek worden het verhaal en de resultaten van het onderzoeksproject Tijdstep nauwgezet en gedetailleerd beschreven.

Leeswijzer

Sommige jongeren dreigen vast te lopen op school. Ze komen in moeilijkheden vanwege conflictueus, storend en agressief gedrag. Leerkrachten proberen daar adequaat op te reageren. Ze zoeken naar beschikbare middelen en tijd. Schoolmedewerkers doen samen met medewerkers van het Centrum voor Leerlingenbegeleiding veel inspanningen om de situatie te verbeteren. Als het zorgaanbod van de school en het Centrum voor Leerlingenbegeleiding is uitgeput, wordt het definitief uitsluiten van jongeren vaak gezien als enige mogelijke uitweg. Bij jongeren die na een definitieve uitsluiting naar een andere school gaan, bestaat de kans dat de problemen zich opnieuw voordoen; deze jongeren lopen het risico om opnieuw definitief uitgesloten te worden. Zo dreigen ze terecht te komen in een vicieuze cirkel, met meerdere schoolveranderingen en/of vroegtijdig definitieve schooluitval tot gevolg. Een gezamenlijke inzet om jongeren te ondersteunen om hun schoolloopbaan op een positieve manier te laten verlopen, kan scholen sterker maken om in te spelen op de behoeften van jongeren die dreigen vast te lopen.

Veel actoren (leerkrachten, leerlingbegeleiders, CLB-medewerkers, orthopedagogen, ouders ...) zetten zich in om samen met deze jongeren te zoeken naar een nog betere afstemming tussen de behoeften van de jongeren enerzijds en het aanbod van de actoren anderzijds. In dit boek nemen we u, lezer, mee in een verhaal om samen schooluitval te voorkomen.

Het boek telt zes hoofdstukken, die samen het verhaal vormen om schooluitval te voorkomen. We hebben de teksten rijkelijk voorzien van casussen en ervaringen van actoren.

We zien Tijdstap als een voorbeeld van een good practice ter voorkoming van schooluitval. Vanuit dit perspectief schetsen we in hoofdstuk 1 het ontstaan en de huidige werking van Tijdstap.

In hoofdstuk 2 beschrijven we de onderzoeksopzet en behandelen we de gehanteerde methodieken om de onderzoeksvragen te beantwoorden.

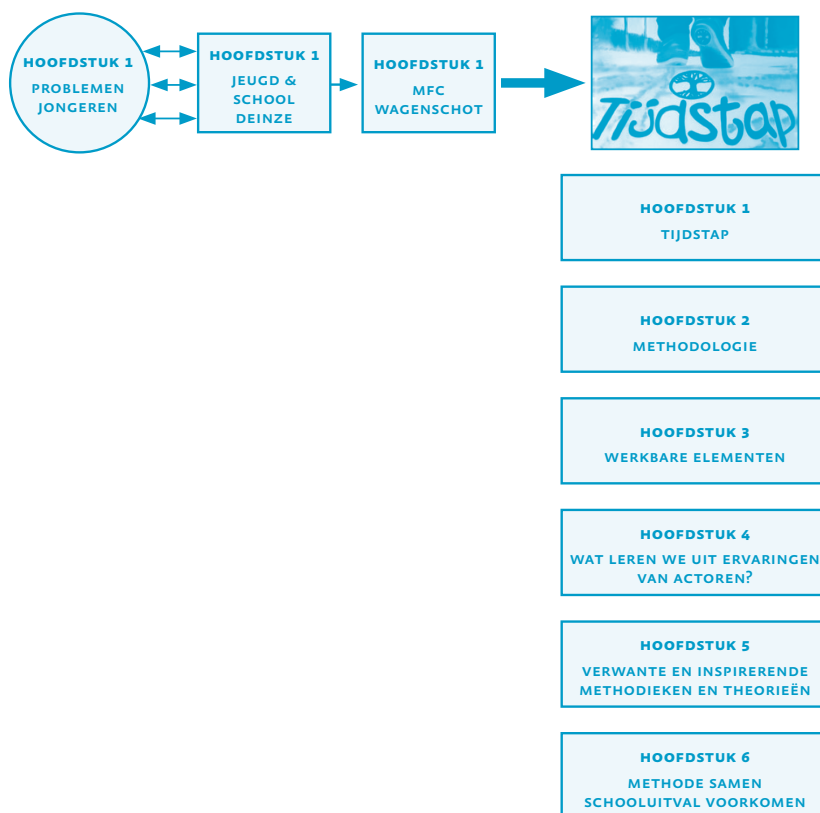
In hoofdstuk 3 bespreken en beschrijven we alle werkbare elementen vanuit het perspectief van de verschillende actoren (jongeren, ouders, schoolmedewerkers, begeleiders van Tijdstap). Al deze perspectieven illustreren we met citaten.

In hoofdstuk 4 vullen we de werkbare elementen aan met wat we leren uit ervaringen van actoren.

In hoofdstuk 5 verbinden we de werkbare elementen met methodieken en theorieën vanuit wetenschappelijke literatuur.

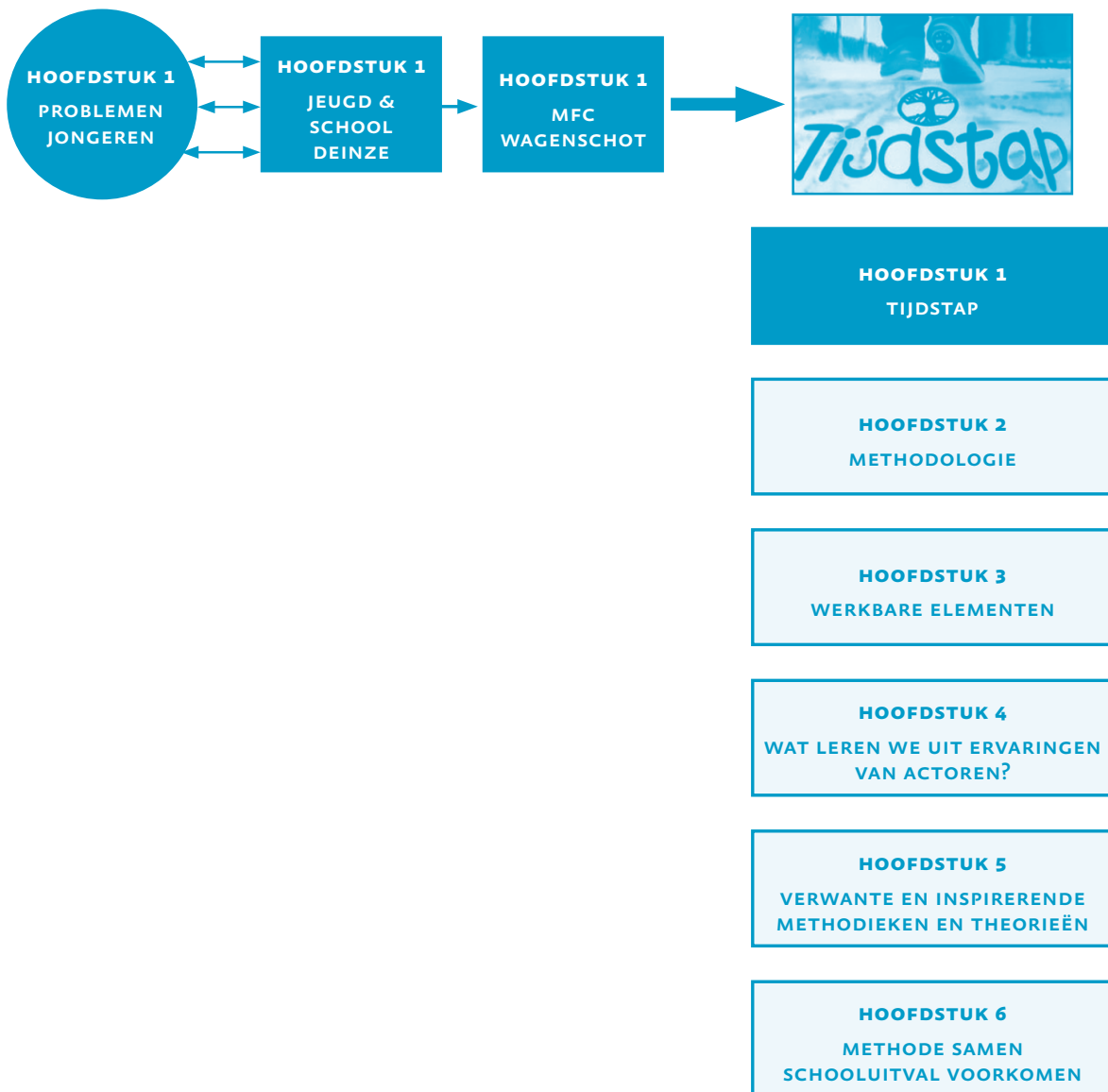
In hoofdstuk 6 beschrijven we een methodiek (Samen schooluitval voorkomen) die overdraagbaar is naar andere regio's en settings.

Elk hoofdstuk start met het hier getoonde schema, dat de lezer stap voor stap doorheen het verhaal voert.

1

Tijdstap

Schooluitval

Sara is een meisje van 16 jaar. Dit jaar doet ze het derde jaar Sociaal Technische Wetenschappen over. Sara werd aangemeld voor Tijdstap vanwege grensoverschrijdend gedrag. Ze heeft het moeilijk met opmerkingen die leerkrachten maken wanneer ze bijvoorbeeld haar huiswerk vergeten heeft en ze reageert daar vaak grof en soms agressief op. Sara is een jaar ouder dan haar klasgenoten en heeft hierdoor weinig aansluiting. Ze zegt dat ze vaak spreekt 'over thema's waar haar klasgenoten nog niet klaar voor zijn'. Schoolmoeheid en een toenemende demotivatie om te studeren zijn bij Sara bijkomende redenen van aanmelding. Sara zegt dat ze graag verpleegster wil worden, maar dit toekomstbeeld kan haar nu onvoldoende motiveren. Ze vindt naar school gaan saai en ze is er niet graag. De leerkrachten maken zich zorgen dat Sara op school zal afhaken waardoor ze ook dit jaar niet zal slagen.

Niet voor alle jongeren loopt naar school gaan van een leien dakje. Sommige jongeren verstoren het klasgebeuren, waardoor de leerkrachten de lesinhouden niet over kunnen brengen. Het lukt de jongeren niet meer om te functioneren binnen de verwachtingen van een school. Ze hebben het moeilijk om zich te houden aan regels en om stil te zitten tijdens de les. Daarnaast trekken ze voortdurend de aandacht van de leerkrachten of worden ze kwaad of agressief als iets hen niet zint. Het is duidelijk dat deze jongeren niet meer tot leren kunnen komen. Er zal eerst aan een aantal basisvoorwaarden moeten voldaan worden, zodat deze jongeren de nodige ondersteuning en zorg ervaren om schools leren weer mogelijk te maken.

In Vlaanderen gaan er dagelijks ongeveer 440.000 jongeren naar school in het secundair onderwijs (Vlaamse Overheid, s.d.). De laatste vier schooljaren (2010-2014) werden er elk jaar ongeveer 3000 jongeren definitief uitgesloten op school. Opvallend is dat 10% van de jongeren die in het schooljaar 2012-2013 definitief uitgesloten werd, ook in vorige schooljaren al een of meer keren geconfronteerd was met een definitieve uitsluiting (Kinderrechtencommissariaat, 2015).

In de stad Deinze stelde men vast dat jongeren die definitief uitgesloten werden op school vanwege hun gedrag, ook op hun nieuwe school dreigen weggestuurd te worden omdat de problemen zich herhalen. Vanuit deze probleemstelling heeft Jeugd & School Deinze een initiatief opgestart met als doel: voorkomen van schooluitval.

De weg naar de huidige werking van Tijdstap

In 2002 werden er in Deinze veel problemen met jongeren ervaren. In de stad was er sprake van vandalisme, overlast op straat en onderling geweld tussen jongeren. Deinze is een stad in Oost-Vlaanderen van ongeveer 30.000 inwoners. Dagelijks gaan er ongeveer 4000 jongeren naar de verschillende secundaire scholen. Scholen en medewerkers van de stad schoven de verantwoordelijkheid voor het aanpakken van de problemen naar elkaar door. Etienne Carrette, toenmalig directeur, nam het initiatief om het forum Jeugd & School Deinze op te richten. Carrette (voorzitter Jeugd & School Deinze) merkt op:

Ik was toen directeur van een van de scholen in Deinze en ben in overleg gegaan met Filip Claeys, een medewerker van de stad en een CLB-medewerker. We wilden de problemen met jongeren anders bekijken, los van de overheersende focus op wat hinderlijk of storend was en gesanctioneerd moest worden. Vanuit die vraagstelling hebben we vertegenwoordigers van alle secundaire scholen, CLB's, politie, OCMW en de stad uitgenodigd voor overleg en samenwerking binnen het forum Jeugd & School.

Jeugd & School Deinze werd een school-, net- en sectoroverstijgend forum voor waarderend onderwijs, waarin al de secundaire scholen van Deinze, het stadsbestuur, het OCMW, het Jeugdcentrum Brieljant, de CLB's, de politiezone Deinze-Zulte en Drugpunt tot op de dag van vandaag samenwerken. Het forum doet een beroep op externe deskundigen, bijvoorbeeld medewerkers van het Multifunctioneel Centrum Wagenschot.¹ In de groep wordt open gebrainstormd over de beste manier om jongeren te benaderen, om ze te motiveren tot persoonlijke uitdagingen en ze deelgenoot te maken van problemen en oplossingen.

Filip Claeys (medewerker van de stad, Jeugd & School Deinze en Drugpunt) zegt hierover:

Het uitgangspunt zijn jongeren die op een of andere manier in moeilijkheden geraakten op school, waarbij geconstateerd werd dat diezelfde jongeren het ook buiten de school moeilijk hadden, bijvoorbeeld in jeugd- en sportverenigingen of thuis. Het is dan ook niet zinvol om deze problemen enkel binnen het schoolse te

gaan benaderen. Het lijkt een betere optie om samen te kijken hoe we deze problemen meer globaal kunnen aanpakken.

Binnen Jeugd & School Deinze staan 'waarderen' en 'evenwaardigheid' in het omgaan met jongeren hoog in het vaandel. Het forum is er in eerste instantie in het belang van de jongeren en niet in het belang van een onderwijskoepel, een school of de stad. Verder is binnen het forum ieders inbreng zinvol.

Door op een evenwaardige manier samen te overleggen wordt het mogelijk om los te komen van het doorschuiven van de problemen naar elkaar. Er wordt samen gezocht naar hoe iets kan worden aangepakt en dat is binnen Jeugd & School en binnen Deinze een heel bevrijdende methodiek gebleken. (Filip Claeys)

We willen elke deelnemer met elke inbreng op een positieve manier benaderen (...) en hen waarderen voor elke minimale inbreng bij het zoeken naar oplossingen. (Etienne Garrette)

Binnen Jeugd & School werd de werkgroep Tijdstep opgericht met twee vraagstellingen: (1) Hoe kunnen we jongeren die dreigen uitgesloten te worden toch aan boord houden? (2) Wat moeten we jongeren bieden om er toch een positief verhaal van te maken? De werkgroepleden startten hiertoe een samenwerking met medewerkers van MFC Wagenschot. Beide partijen vonden elkaar in een waarderingsgerichte visie en het centraal stellen van jongeren. Tijdstep was geboren.

Bij het begin van de samenwerking tussen het Multifunctioneel Centrum Wagenschot en Jeugd & School was er nog geen uitgewerkt kader. Er was enkel de knowhow die medewerkers van Wagenschot hadden opgebouwd in het werken met jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen en daarnaast een focus op het gemeenschappelijke doel, met name het uitwerken van initiatieven om schooluitval te voorkomen. Verder kon een van de scholen een aantal lestijden als BPT-uren (Bijzondere Pedagogische Taken) vrijmaken voor Tijdstep. Zo kon vanaf het schooljaar 2005-2006 Tijdstep van start gaan.

Minstens één medewerker van de school maakte deel uit van de werkgroep Tijdstep, waardoor Tijdstep bekend raakte bij leerlingbegeleiders en directies van de verschillende scholen. De houding van

scholen was divers: de ene school was afwachtend of kritisch, de andere enthousiast.

Al bij de start van Tijdstap werd de keuze gemaakt om de jongere voorop te stellen en de ouders en de school te betrekken bij het proces. Het verbinden van de contexten nam een centrale plaats in en kostte veel tijd (klassenraden en gesprekken met ouders, jongeren en leerling-begeleiders).

De eerste jongeren die in Tijdstap participeerden, werden voor een lange periode uit hun schoolcontext gehaald. Ze kregen een aangepast programma waarbij ze een aantal uren les volgden in de BuSO-school van het Pedagogisch Centrum Wagenschot. De jongeren bleken evenwel de binding met hun reguliere school te verliezen. Daarom werd een nieuwe weg ingeslagen: de jongeren werden voor een beperkte periode uit hun schoolcontext gehaald en scholen en ouders werden er als experts bij betrokken. Tijdens deze periode werd op basis van grondige beeldvorming een actieplan uitgewerkt om de jongeren verder intensief te begeleiden in hun school- en thuiscontext.

De huidige werking van Tijdstap binnen MFC Wagenschot is het resultaat van ongeveer tien jaar intensieve samenwerking met de betrokken actoren (schoolmedewerkers, ouders, jongeren en Jeugd & School Deinze). De samenwerking met scholen werd uitgebreid naar de regio Aalter-De Pinte-Zulte-Gavere (zie bijlage 1). Op basis van de werkpunten die uit de evaluaties van de actoren gedistilleerd werden, is het huidige model van Tijdstap ontstaan.

Sinds 2010 kan Tijdstap rekenen op middelen uit het flankerend onderwijsbeleid van de provincie Oost-Vlaanderen. Daardoor konden de Tijdstapmedewerkers hun werking en hun capaciteit uitbouwen. Tijdstap is intussen onderdeel geworden van de Dienst Mobile Begeleiding van het Multifunctioneel Centrum Wagenschot. In Jeugd & School blijft een Tijdstapstuurgroep actief die de werking opvolgt en waar gewenst bijstuurt. Deze groep bestaat uit twee medewerkers van Jeugd & School Deinze, twee mensen van MFC Wagenschot, de directeur van een school, een medewerker van het vrij CLB van Deinze en een medewerker van de provincie Oost-Vlaanderen.

Tijdstap Vandaag

Waar situeert Tijdstap zich?

In deze paragraaf wordt de situering van Tijdstap beschreven vanuit het perspectief van Evelien Huysveld en Sacha Baelen, die deze teksten aanleverden. De inhoud van deze teksten is mede geformuleerd door de medewerkers van de Tijdstapstuurgroep.

Wat?

Tijdstap is een samenwerking tussen MFC Wagenschot, Jeugd & School Deinze en SSBOGO Egmont & Hoorn (Gavere).

Tijdstap richt zich op leerlingen uit het secundair onderwijs die binnen de schoolcontext dreigen vast te lopen en waar de begeleiding door school en CLB geen kentering in het gedrag van de jongere teweegbrengt.

De hulpvraag die wordt gesteld, is: geef ons een beter inzicht in het functioneren van de leerling en ondersteun ons in het werken met de leerling en zijn context om zo schooluitval te voorkomen.

Doelgroep

De doelgroep bestaat uit leerlingen van het secundair onderwijs die naar school gaan binnen de regio Deinze-Aalter-De Pinte-Gavere-Zulte.

De leerlingen kunnen zowel onderwijs volgen binnen het vrij als het gemeenschapsonderwijs en kunnen een opleiding volgen binnen het ASO, TSO, BSO of BuSO.

Wat de problematiek van de leerlingen betreft, gaat het om jongeren met gedrags- en emotionele problemen waarbij:

- het schools proces vastloopt;
- de problemen een geschiedenis kennen binnen de huidige (of vroegere) school;
- de school geen vat krijgt op het waarom van het vastlopen;
- de begeleiding door school en CLB onvoldoende is;
- de school bereid is om de leerling te ondersteunen in het proces van gedragsverandering.

Doelstellingen

Met Tijdstap willen we jongeren die ‘probleemgedrag’ stellen anders benaderen; we doen dat samen met hen en in hun context. We willen deze jongeren zien als ‘een vragende partij’, waarbij we met hen en met de school- en de gezinscontext zoeken naar actieve veranderingen in de context zelf. Wanneer jongeren en hun context de mogelijkheid krijgen om inzichten te verwerven over het waarom van het vastlopen en ze aanknopingspunten kunnen vinden om het anders te doen, is de kans groot dat er een kentering komt en deze leerlingen hun schoolloopbaan voort kunnen zetten.

‘Tijdstap heeft als doel om samen met de leerling en de context tot inzichten en handeling te komen, om op een positieve manier een schoolloopbaan voort te zetten.’ Om dit doel te bereiken, streven we ernaar om binnen een waarderend en contextverbindend klimaat:

- problemen te zien als kansen tot verandering.
- een mandaat te krijgen van de jongere, de ouders en de school.
- met betrokkenheid van de jongere te komen tot een uitgebreide multidisciplinaire beeldvorming in de verschillende contexten.
- zicht te krijgen op de positieve kracht bij de jongere en de context en deze aan te boren om van daaruit te komen tot een actieplan. Een actieplan, waarbij de jongere actor is en waarbij de context helpt en ondersteunt om te komen tot duurzame verandering.
- met de context te overleggen en te onderzoeken hoe ze helpend en ondersteunend kunnen zijn.

Naast het op weg helpen van de individuele leerling staat Tijdstap, in samenwerking met Jeugd & School, ook voor het stimuleren van een positief waarderend (school)klimaat waar leerlingen maximale kansen krijgen om zich te ontplooien.

Uitgangspunten

Tijdstap is een begeleidingsproces met enerzijds een kort schoolvervangend programma en anderzijds een begeleidingstraject in de context (school, gezin, vrije tijd). In het schoolvervangend programma staan beeldvorming en het uitwerken van een plan, samen met de jongere en de context, centraal.

Om te komen tot een goed plan dat het begeleidingstraject stuurt, is beeldvorming belangrijk. In de beeldvorming betrekken we de verschil-